

Knjiga osvajanja otoka Krete i Zadra Livnjaka Sipahizade Ahmeda Čelebija

U radu se predstavlja sažet sadržaj djela Ğazavâtnâme-i Cezîre-i Kîlid ve Zadre (Knjiga osvajanja otoka Krete i Zadra) u kojem su opisani osmansko-mletački sukobi u Dalmaciji u vrijeme Kandijskog rata (1645. – 1669.). Djelo je u drugoj polovici 17. stoljeća napisao Sipahizade Ahmed Čelebi, rođen u Livnu. Navedeni su i glavni podaci iz životopisa Ahmeda Čelebija i ukazano je na značenje njegova djela za vojnu, ali i za kulturnu povijest Bosne, Hrvatske i Dalmacije.

Ključne riječi: Livno; Bosna; Dalmacija; Hrvatska; Kandijski rat

Biografski podaci o Ahmedu Čelebiju

Šibenčanin Franjo Difnik (Frano Divnić) ušao je u povijest hrvatske historiografije kao pisac kronike o zbivanjima u Dalmaciji i Hrvatskoj tijekom Kandijskog rata koji je vođen između Osmanskog Carstva i Mletačke Republike od 1645. do 1669. godine. Difnik nije uspio završiti djelo za svoga života, nego je taj posao dovršio njegov brat Danijel, za kojeg se pretpostavlja da je napisao završna poglavlja ovoga djela. Difnikovu kroniku redigirao je njegov suvremenik, povjesničar Ivan Lučić.¹ U isto vrijeme kada je Difnik na području pod mletačkom upravom pisao svoje djelo, s one strane granice, u osmanskom Livnu, nastalo je djelo pod naslovom Ğazavâtnâme-i Cezîre-i Kîlid ve Zadre (*Knjiga osvajanja otoka Krete i Zadra*), koje se može promatrati kao svojevrsni osmanski odnosno bosanski pandan Difnikovu djelu. U njemu je Sipâhîzâde Aĥmed Çelebi (Ahmed Čelebi Spahić; dalje: Ahmed Čelebi), rođeni

1 Difnik, *Povijest Kandijskog rata*. O Difniku i njegovu djelu, vidi: Dukić, „Contemporary Wars in the Dalmatian Literary Culture“, 133-138.

Livnjak, opisao događaje koji su se odigrali na istim područjima tijekom Kandij-skog rata. Ovo djelo bilo je predmetom magistarske teze koju je 2009. godine obranila Mürvet Arslan na Sveučilištu Marmara u Istanbulu. U uvodu, odnosno u prvom dijelu rada, Arslan je predstavila životopis Ahmeda Čelebija i navela sažet sadržaj djela. U drugom dijelu rada Arslan je dala latiničnu transkripciju osmanskog teksta kojoj su pridodani faksimili rukopisa, koji se čuva u knjižnici Sulejmaniji u Istanbulu (Süleymaniye Kütüphanesi).²

Ahmed Čelebi svoje je djelo napisao kronološki, odnosno podijelio je njegov sadržaj po vremenu službovanja bosanskih beglerbegova. On rijetko navodi datume kada su beglerbezi preuzimali dužnost, a također i kod opisa drugih događaja ne pridaje pozornost datumima, nego jednostavno pravi prijelaz od jednog događaja k drugom, ne navodeći vrijeme kada su se oni zbili. Nije poznato gdje se Ahmed Čelebi školovao, ali na temelju onoga što je naveo o sebi u svome djelu može se pretpostaviti da je osnovno obrazovanje stekao u Bosni, a da je nakon toga završio neku od medresa u Istanbulu. Bio je, vjerojatno od 1623. do 1626. godine, kadija Slatine u Požeškom sandžaku, a 1627. godine imenovan je kadijom Cernice u Hercegovачkom sandžaku.³ Kada je erdeljski knez Gábor Bethlen umro (1629.), Ahmed Čelebi nalazio se u Beogradu gdje je vršio dužnost vojnog djelidbenog suca (*kassām-ı askerî*).⁴ Tridesetih godina 17. stoljeća bio je kadija Krčkog i Ljubinskog kadiluka.⁵ U vrijeme kada je Bahai Mehmed Efendi⁶ bio šejhulislam, Ahmed Čelebi je dobio dopuštenje da izdaje pravna mišljenja (*fetvā*).⁷ Ahmed Čelebi bio je sudionik nekih vojnih pohoda. Priključio se vojsci koju je Ibrahim-paša poveo u namjeri da pomogne opsjednutom Zemuniku (1647).⁸ Kada je Tekelli Mustafa-paša opsjedao Šibenik (1647.), Ahmed Čelebi je vršio dužnost vojnog kadije (*ordu kādīsi*).⁹ Kada je Derviš Mehmed-paša imenovan bosanskim beglerbegom i vojnim zapovjednikom osmanskih snaga koje su se borile u Dalmaciji (1648.),¹⁰ Ahmed Čelebi je također i tada bio kadija u vojsci.¹¹ Sudjelovao

2 Mürvet Arslan, „Sipâhîzâde Ahmed'in Gazavât-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme – Transkripsiyon)“. U rukopisu se umjesto *Girid*, osmanskog naziva za otok Kretu, koristi naziv *Kilid*, vidi u: *Isto*, 10. Prije desetak godina moju pozornost na ovo djelo skrenuo je Adnan Kadrić (Sarajevo), na čemu mu se ovdje zahvaljujem.

3 Usp. Arslan, „Sipâhîzâde“, 7.

4 Arslan, „Sipâhîzâde“, 8; Sipâhîzâde, *Gazavât-nâme*, fol. 75a. Izvodi odnosno termini iz izvora dati su transkripcijom koja je primijenjena u *İslâm Ansiklopedisi*. Arapski „kef“, osim kao oznaka za glasove k, g i n (ñ), služi također i za oznaku glasa ć.

5 Arslan, „Sipâhîzâde“, 7.

6 Bahai Mehmed Efendi prvi put je obavljao dužnost šejhulislama od srpnja 1649. do svibnja 1651. godine. Drugi put postavljen je na ovo mjesto u kolovozu 1652. i na njemu je ostao do svoje smrti u siječnju 1654. godine, vidi u: İpşirli, Uzun, „Bahâî Mehmed Efendi“, 463-464.

7 Arslan, „Sipâhîzâde“, 8.

8 Arslan, „Sipâhîzâde“, 27; Sipâhîzâde, *Gazavât-nâme*, fol. 19a.

9 Arslan, „Sipâhîzâde“, 30; Sipâhîzâde, *Gazavât-nâme*, fol. 21a.

10 Bašagić, *Kratka uputa*, 179.

11 Arslan, „Sipâhîzâde“, 8; Sipâhîzâde, *Gazavât-nâme*, fol. 29b.

je 1651. i 1652. godine u popravku tvrđave Knin, a poslije popravka kninske tvrđave rukovodio je popravkom tvrđave Gračac.¹² Godine 1652. imenovan je kadijom Krčkog kadiluka.¹³

Ahmed Čelebi bio je pripadnik livanjske obitelji Ljubunčić. On na jednom mjestu u svom djelu izrijekom navodi da je Bali-agina džamija u Livnu džamija „našeg plemeni-tog djeda“ (*cedd-i a' lāmuz*) Bali-age.¹⁴ Bali-aga Ljubunčić bio je u srodstvu sa spahijom Hamzom Ljubunčićem, koji je u Livnu između 1516. i 1528. godine podigao mesdžid oko kojeg je nastala jedna četvrt odnosno mahala (mahala Hamze Ljubunčića). Bali-aga je dogradio ovaj mesdžid, pa je on postao džamija, a mahala oko njega nije više u osmanskim popisima nazivana mahalom mesdžida Hamze Ljubunčića, nego mahalom Bali-agine džamije.¹⁵ Koliko se zna, Bali-aga je imao četvoricu sinova: Kurda, Mustafu, Mehmeda i Hasana.¹⁶ Ostaje otvoreno pitanje je li jedan od ove četvorice ili možda neki drugi Bali-agin sin bio otac Ahmeda Čelebija. Ahmed Čelebi također navodi da je imao i brata Nuh-efendiju, koji je umro prije nego što je Ahmed Čelebi sačinio konačnu redakciju svoga djela.¹⁷ Na jednom mjestu Ahmed Čelebi kaže da je umrla Nuh-efendija bio propovjednik (*ḥatīb*) Stare džamije u Livnu i da je hrabar borac.¹⁸ Iako Ahmed Čelebi na ovom mjestu izrijekom to ne kaže, moguće je da je ovaj Nuh-efendija zapravo istovjetan s njegovim bratom. Mirkelam Mehmed-aga, jedan od aga u kninskoj tvrđavi, bio je rođak Ahmeda Čelebija.¹⁹ Za Defterdarzade Mehmed-pašu, koji je bio bosanski beglerbeg, kao i za čuvenog derviškog šejha Ali-dedeta Sigetskog, na kojeg ću se naniže posebice osvrnuti, Ahmed Čelebi navodi da su bili podrijetlom iz Livna odnosno iz njegove okolice.²⁰

Ahmed Čelebi dao je sagraditi džamiju i karavan-saraj u mjestu koje se zvalo Üçler, a koje se nalazilo u okviru njegova čifluka čije je ime Arslan pročitala kao *Lubnik*.²¹ Naziv Üçler (na turskom jeziku znači „trojica“) vjerojatno upućuje na to da su se džamija i karavan-saraj nalazili na mjestu gdje se ranije nalazila crkva Svetog Trojstva. Međutim,

12 Arslan, „Sipāhizāde“, 83-85; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 58a-59a.

13 Arslan, „Sipāhizāde“, 9, piše da je 1651. godine Ahmed Čelebi imenovan muftijom u Krčkom kadiluku. Međutim, na osnovu navoda u djelu Ahmeda Čelebija može se pretpostaviti da je on zapravo 1652. godine imenovan kadijom Krčkog kadiluka, ali i da je dobio dopuštenje da može izdavati pravna mišljenja na području ovoga kadiluka, vidi u: Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 42a.

14 Arslan, „Sipāhizāde“, 29; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 20b.

15 Spaho, „Livno u ranim turskim izvorima“, 154-159; Hafizović, „Posjedi zvaničnika“, 253, točno je pretpostavila da je Bali-aga bio pripadnik obitelji Ljubunčić. O Livnu kao urbanom centru na području Kliškog sandžaka, vidi u: Jurin Starčević, „Islamsko-osmanski gradovi dalmatinskog zaleđa“, 113-154; Kiel, „Livno (NW Bosnia)“, 185-200.

16 Hafizović, „Posjedi zvaničnika“, 253.

17 Arslan, „Sipāhizāde“, 40; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 28a.

18 Arslan, „Sipāhizāde“, 27; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 19a. Starom džamijom u Livnu nazivana je Carska džamija (*Hünkār cāmi'i*), vidi u: Aličić, „Livanjske džamije“, 374.

19 Arslan, „Sipāhizāde“, 54; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 37b.

20 Arslan, „Sipāhizāde“, 9, 74; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 17a, 51a.

21 Arslan, „Sipāhizāde“, 83; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 57b.

kod čitanja imena *Lubnik* smatram da je Arslan napravila pogrešku, odnosno da ovo ime treba čitati kao *Luçnik* odnosno *Luçnić* (Lučnić), što bi značilo da su se džamija i karavan-saraj nalazili na području današnjeg sela Lusnić.²² Da se ovdje radi upravo o području Lusnića, govori činjenica da Ahmed Čelebi piše kako se on iz Livna, zajedno s hercegovačkim sandžakbegom Ali-pašom, vojnicima i građevinskim radnicima, zaputio ka Kninu radi popravka tvrđave.²³ Nakon što su krenuli iz Livna, prvo su došli do ovoga mjesta, dakle do Lučnića odnosno Lusnića, a zatim su nastavili putovanje prema selu Kazanci, gdje su se ponovno odmarali. Poslije Kazanaca put ih je vodio u Grahovo, a od Grahova u Knin. Karavan-saraj Ahmeda Čelebija bio je napravljen od drveta. Karavan-saraj je postojao samo šest godina jer su vojnici drvo od kojeg je bio sagrađen raznijeli. Džamija je i dalje služila svojoj svrsi i u njoj su obavljani džuma i oba bajrama. Ahmed Čelebi piše da mu je tri puta kroz san nagovještavano da treba sagraditi džamiju i karavan-saraj. U Lusniću je također postojala i karaula u kojoj je vršena stražarska dužnost.²⁴

Ahmed Čelebi je održavao veze s utjecajnim osobama. Na prvom mjestu treba spomenuti njegovo poznanstvo s Derviš Mehmed-pašom, koji je bio bosanski beglerbeg i zapovjednik osmanskih trupa na bojištu u Dalmaciji, Hrvatskoj i jugozapadnoj Bosni.²⁵ Prijateljstvo je gajio i s čuvenim osmanskim pravnikom, pjesnikom, povijesnim piscem i šejhulislamom Karačelebizade Abdulaziz-efendijom.²⁶ Kada je Karačelebizade Abdulaziz-efendija bio kadija u Bursi, Ahmed Čelebi ga je posjetio u ovom gradu. Tom prigodom Ahmed Čelebi je posjetio turbeta Osmana, rodonačelnika osmanske dinastije, i njegova sina Orhana, kao i turbe glasovitog derviša, Emira Sultana. Ebulbenat Ahmed-efendija, Tuzlak koji je oko 1630. godine bio kadija u Pečuhu, bio je također prijatelj Ahmeda Čelebija.²⁷

22 U popisu Kliškog sandžaka iz 1550. godine nalazi se selo Lučnić za koje su prevoditelji popisa naveli da je zapravo današnje selo Lusnić, vidi u: *Opširni popis Kliškog sandžaka*, 63. Treba napomenuti da je područje današnjeg sela Ljubunčić u osmansko doba najvjerojatnije pripadalo Lusniću. Moguće je da su se čifluk i džamija Ahmeda Čelebija nalazili upravo u Ljubunčiću.

23 Arslan, „Sipâhîzâde“, 10, bilj. 42; Sipâhîzâde, *Gazavâtname*, fol. 57b. Ovaj hercegovački Ali-paša je zapravo Ali-paša Čengić. O Ali-paši Čengiću, vidi u: Kreševljaković, *Čengići*, 15-16; Madunić, „Frontier Elites of the Ottoman Empire“, 47-82.

24 Arslan, „Sipâhîzâde“, 83-85; Sipâhîzâde, *Gazavâtname*, fol. 58a–59a.

25 Derviš Mehmed-paša je 1653. i 1654. godine vršio dužnost velikog vezira. O njegovu životu i karijeri, vidi u: İpşirli, „Derviş Mehmed Paşa“, 193-194.

26 Karačelebizade Abdulaziz-efendija rođen je u Bursi krajem 1592. godine. Radio je kao profesor (*müderris*) u medresama u Istanbulu, Bursi i Jedrenama, a kao kadija u Yenişehiru i Meki. Obnašao je i dužnost rumelijskog vojnog suca. Od svibnja do rujna 1651. godine bio je na položaju šejhulislama. Pisao je povijesna i pjesnička djela. Umro je u Bursi 11. siječnja 1658. godine. Više vidi u: Kaya, „Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi“, 381-383.

27 Arslan, „Sipâhîzâde“, 9, 20; Sipâhîzâde, *Gazavâtname*, fol. 75a.

Sadržaj djela

Ahmed Čelebi počinje svoje djelo zahvalom Bogu, pohvalom poslanika Muhameda, a zatim navodi da ga je posvetio sultanu Ibrahimu I. (1640. – 1648.).²⁸ Nakon toga slijede navodi o tomu da je rat izbio zbog mletačkog napada na brod na kojem su bili vrhovni sudac Medine Esiri-efendija (Bursali Mehmed Efendi) i nadstojnik sultanova harema (*kızlar ağası*) Ahmed-aga.²⁹ Poslije toga je sultan Ibrahim I. poslao Jusuf-pašu da osvoji Kretu, a zatim Husejn-pašu, koji je osvojio tvrđavu Resmo (Rethymno). Na kraju osvrta na borbe na Kreti Ahmed Čelebi navodi da je osmanskim vojskom, koja je trebala osvojiti ovaj otok, zapovijedao Vojnik Ahmed-paša.³⁰

Kada je izbio rat za otok Kretu, na mjesto glavnog zapovjednika (*serdār*) osmanske vojske na bojištu u Dalmaciji imenovan je bosanski beglerbeg Adil Omer-paša (1645.), ali je ubrzo, te iste godine, smijenjen, pa je na mjesto bosanskog beglerbega i glavnog zapovjednika došao Sarhoš Ibrahim-paša (1645. – 1647.).³¹ Ibrahim-paša je skupio vojsku i zaputio se k tvrđavi Novi odnosno Novigrad (1646.). Tri dana je opsjedao, a četvrtog dana osvojio ovu tvrđavu. Naložio je popraviti Novigrad, a zatim je osvojio kaštel Meštrović (?), kao i još nekoliko drugih palanki i kaštela.³² Nakon ovih osvajanja Ibrahim-paša je vijećao s Halil-begom Vranskim i njegovim sinom Durak-begom o daljnjem pokretu, pa je donesena odluka da napadnu Šibenik. Kada su došli do Šibenika, iskopali su rovove i postavili topove. Međutim, kada su trebali otpočeti napad na tvrđavu, počela je padati jaka kiša koja je onemogućila topničku vatru. Na to je Ibrahim-paša odlučio podići opsadu i vratiti se s vojskom.³³ Ibrahim-paša nije poslušao Halil-bega, koji mu je savjetovao da se vojska ne raspušta, nego je za novac dozvolio spahijama da idu kući. Budući da osmansko područje nije bilo branjeno kako treba, neprijatelj je krenuo iz Zadra i napao tvrđavu Zemunik. Ahmed Čelebi navodi da je Halil-begov sin, Durak-beg, zajedno s drugim borcima upao među napadače i poginuo mučeničkom smrću, a da se Halil-beg zatvorio u tvrđavu i pružao otpor. Kada su u Livno stigli glasnici koji su tražili pomoć opsjednutom Zemuniku, Ibrahim-paša se

28 Arslan, „Sipāhizāde“, 1-9; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 1a–7a.

29 U izvorima odnosno u literaturi njegovo ime navodi se kao Sümbül (Sünbül) Ağa, cf. Pul, „Anonim Bir Osmanlı Kaynağı“, 592, 596; Aydın, „Girit’in Fethiyle Yeni Bir Eser“, 99.

30 Arslan, „Sipāhizāde“, 12-13; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 7a–11a. O ratovanju za otok Kretu, vidi u: Gülsoy, *Girit’in Fethi*.

31 Arslan, „Sipāhizāde“, 18, 55; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 13a–21a. O Sarhoš Ibrahim-paši (Ibrahim-paša Memibegović), vidi u: Sudár, „Tko je bio“, 401-404; Zahirović, „Die Familie Memibegović“, 81-83.

32 Arslan, „Sipāhizāde“, 16. Arslan je ime tog kaštela pročitala kao *Mištrovik* (Mištrović). Ta riječ može se zaista tako čitati ili kao *Meštrovic* (Meštrović). Nisam mogao utvrditi o kojem se kaštelu ovdje radi. Ibrahim-paša je poslije Novigrada osvojio odnosno popalio Sv. Filip i Jakov, Turanj, Pakoštanje i Biograd, vidi u: Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 90-92; Filipi, „Biogradsko-vransko primorje“, 554. Odnosi li se naziv Meštrović odnosno Mištrović na neko od ovih mjesta, ne mogu kazati.

33 Arslan, „Sipāhizāde“, 20; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 14b. O osmanskim napadima na Šibenik 1646. godine, vidi u: Madunić, „Defensiones Dalmatiae“, 77-82.

nalazio u okolici Maglaja. Na sve strane poslani su čauši i ceribaše da skupljaju vojsku, a Ibrahim-paša se sa svojom pratnjom zaputio k Livnu. Kada je stigao u Livno, postavio je na mjesto zapovjednika (*başbuğ*) prethodnice jednog od najhrabrijih gazija, Nuh-efendiju, koji je bio hatib Stare džamije u Livnu, a za zapovjednika sekbana imenovao je Mehmeda Hodžu, koji je bio poznat po imenu Crni Hodža (*Kara Hoca*). Njima dvojici darovao je svečana odijela (*hil'at*) i s 300 livanjskih gazija poslao ih u pomoć Zemuniku. Ibrahim-paša je ostao još dva dana u Livnu, dok se ne skupi ostala vojska, a kada je vojska skupljena, krenuo je put Zemunika. Halil-beg se 18 dana opirao napadima, ali je na kraju ponudio da preda tvrđavu u zamjenu za slobodan odlazak. Neprijatelj je na to pristao, ali nije održao riječ, pa je Halil-beg zajedno s braniteljima tvrđave zarobljen i odveden u Zadar. Pred Halil-begom neprijatelji su kotrljali odsječenu glavu njegova sina Durak-bega. Halil-beg je iz Zadra odveden u Bresciu gdje je zatočen. Poslije osam godina Halil-beg je umro u zatočeništvu.³⁴ Nakon što su neprijatelji osvojili Zemunik, počeli su opsjedati Novigrad. Opsjednuti branitelji Novigrada poslali su glasnike u Klis da traže pomoć, pa je kliški sandžakbeg Defterdar Musli-paša sa svojim vojnicima došao i pobijedio mletačku vojsku koja je napadala Novigrad. Zarobili su puno plijena, topova i drugoga borbenog oruđa. Topove su unijeli u tvrđavu, a jedan veliki top, koji nisu mogli unijeti u tvrđavu, zakopali su u zemlju. Nakon nekog vremena neprijatelj je ponovno došao. Opsjednuo je tvrđavu i bombardirao tvrđavske zidove kuglama iz velikih topova (*balymez*). Tada su tvrđavu Novigrad osvojili, a poslije nje i tvrđavu Nadin. Poslije Nadina neprijatelj je krenuo na tvrđavu Vrana. Vranu su opsjedali jedan ili dva dana, ali su otišli. Odmah poslije toga stanovništvo Vrane napustilo je tvrđavu i došlo u Knin.³⁵ Na tom području (zaleđe Zadra i Šibenika) izgubljeno je 19 tvrđava i palanki. Neprijatelj je osvojio i Zadvarje, ali je Ibrahim-paša s livanjskim gazijama i spahijama i vojnicima iz Smederevskog sandžaka ponovno osvojio ovu tvrđavu.³⁶

Na mjestu bosanskog beglerbega Sarhoš Ibrahim-pašu je naslijedio Tekelli Mustafa-paša (1647. – 1648.). O Mustafa-paši Ahmed Čelebi nije imao dobro mišljenje. Navodi da on nije bio sposoban voditi državne poslove i da je sklon nasilju.³⁷ Neuspješno je opsjedao Šibenik. Kada se osmanska vojska vratila s pohoda na Šibenik, Murteza, koji je bio Mustafa-pašin sekretar (*divān efendisi*), za novac je dopuštao da vojnici i spahije idu svojim kućama. Za to vrijeme Mustafa-paša je boravio u dvorovima Pijalepašića, koji su se nalazili na Pijalepašića čifluku s one strane rijeke Cetine, u blizini velikog mosta, koji je dao sagraditi Drnišlija hadži Husam-efendija.³⁸ Za vrijeme Mustafa-pašinog upravljanja dogodio se i pad Drniša (1648.). Ahmed Čelebi opisuje kako su

34 Arslan, „Sipāhizāde“, 26-27; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 18b–19b. O padu Zemunika u mletačke ruke, također vidi u: Madunić, „Taming Mars“, 454-457; Perinčić, Oršolić, „Zemunik u mletačko-osmanlijskim ratovima“, 153.

35 Mletački izvještaji daju suprotnu sliku o padu Vrane, vidi u: Novosel, „Na granici Mletačke Republike“, 387-389.

36 Arslan, „Sipāhizāde“, 26-29; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 18b–20b.

37 Arslan, „Sipāhizāde“, 30; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 21a.

38 Arslan, „Sipāhizāde“, 32; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 22b.

branitelji Drniša smatrali da neprijatelj zbog nabujale Čikole neće moći napasti Drniš, ali je netko od kršćanske raje izvijestio mletačke zapovjednike da se preko Čikole ipak može napraviti pontonski most preko kojeg se može prebaciti vojska.³⁹ Kada je otpočela borba, pokazalo se da je neprijatelj mnogo nadmoćniji, osmanski vojnici počeli su bježati, pa je Drniš tako izgubljen.⁴⁰ Sin Sarhoš Ibrahim-pašin, Hasan-paša,⁴¹ koji je bio u Kninu, došao je u pomoć Drnišu sa samo desetoricom konjanika. Kada je Hasan-paša vidio kakav je poraz osmanska vojska doživjela pod Drnišom, napustio je obranu Knina. Stanovnici Knina također su pobjegli, a neprijateljski su vojnici u Kninu zatekli pune kuće i dućane, pa su se dali u pljačku.⁴²

Poslije opisa pada Drniša Ahmed Čelebi kritizira stanje u društvu. Slaba stega u vojsci, zatvaranje očiju pred nasiljem nad rajom, uzimanje mita i kamate te prepuštanje tjelesnim užiticima razlozi su da islamska vojska gubi na bojnom polju, a neprijatelj pobjeđuje. On također navodi da su neki nasilnici iz Mustafa-pašine pratnje napastvovali žene i djevojke, kako nemuslimanke tako i muslimanke, a nasrtali su i na dječake, pa je zbog toga dio raje iz Krčkog i Kliškog sandžaka prebjegao na područje pod upravom kršćana (*Frenkistān*).⁴³

Ahmed Čelebi je iscrpno opisao pad Klisa 1648. godine. Mustafa-paša je naložio kliškom alajbegu Jusuf-begu Filipoviću i jednom od aga po imenu Hasan-aga Sapundžić da tri mjeseca brane Klis, dok iz Istanbula ne prispije Sultanzade Mehmed-paša, koji je bio postavljen na mjesto kliškog sandžakbega. Sultanzade Mehmed-paša je stigao, ali je u međuvremenu obolio na očima, pa nije mogao odmah preuzeti dužnost, nego je boravio u bosanskom Skoplju gdje je imao kuću. Usprkos tomu, Mustafa-pašini ljudi, Husejn-aga i Derviš-aga, odveli su ga u Klis.⁴⁴ Klis je opsjedan 18 dana. Arabzade hadži Mehmed-aga zatražio je pomoć za opsjednute branitelje. Na to su se prema Klisu uputili Kusajri Ahmed-efendija, koji je bio učitelj umrlog velikog vezira Salih-paše,⁴⁵ sa 600 vojnika (*sekbān*), a ostalu vojsku vodio je bosanski miralaj Fethibegzade Isa-beg. Mustafa-paša je svu vojsku skupio u Dugopolju. Narednoga dana neprijatelj je napao osmansku vojsku. Neprijateljska vojska bila je brojna, pa se osmanski vojnici nisu mogli oduprijeti i počeli su bježati prema rijeci Cetini. Nakon poraza osmanske vojske,

39 Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 168-169, također piše da je nabujala Čikola predstavljala problem mletačkoj vojsci. O mletačkom osvajanju Drniša i Knina, također vidi u: Madunić, „Defensiones Dalmatiae“, 93-95.

40 Arslan, „Sipāhizāde“, 32-33; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 23a.

41 O Hasan-paši (Hasan-paša Memibegović), vidi u: Sudar, „Tko je bio“, 398-400; Zahirović, „Die Familie Memibegović“, 84-85.

42 Arslan, „Sipāhizāde“, 36; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 25a-25b.

43 Arslan, „Sipāhizāde“, 35; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 24b-25a.

44 Arslan, „Sipāhizāde“, 35; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 26b.

45 Ovdje se radi o Salih-paši, koji je od prosinca 1645. do rujna 1647. godine bio veliki vezir, vidi u: Emećen, „Sālih Paša“, 461-462. Osim što piše da je Kusajri (Kuṣayrī) Ahmed-efendija bio sarajevski mula odnosno kadija, Ahmed Čelebi navodi da je on također „naš sugrađanin“ (*kaṣabalumuz*), što upućuje na to da je Ahmed-efendija znatan dio svog vremena provodio i u Livnu ili je možda bio podrijetlom iz Livna, usp. Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 26b.

branitelji su predali tvrđavu u zamjenu za slobodan odlazak.⁴⁶ Ahmed Čelebi dalje opisuje kako je obećanje prekršeno, odnosno kako su branitelji Klisa po izlasku iz tvrđave napadnuti, a zatim zarobljavani, pljačkani i ubijani. Od uglednika zarobljeni su Baba Ahmed-aga, Atlagić (*Atli Beg-zāde*) i Sultanzade Mehmed-paša. Zarobljeni muškarci, žene i djeca su na brodovima dovezeni u Makarsku, gdje su oslobođeni. Ahmed Čelebi navodi da su Sultanzade Mehmed-paša, Isa-beg (Isa-beg Atlagić) i Baba Ahmed-aga s drugim uglednicima odvedeni u Split. Kasnije su otkupljeni iz sužanjstva. Međutim, neposredno prije otkupa Sultanzade Mehmed-paša, Isa-beg i drugi uglednici su otrovani. Isa-beg je trećeg dana po otkupu umro u svojoj kući, a do kraja te godine umro je i Sultanzade Mehmed-paša.⁴⁷ Nijedan od oslobođenih uglednika nije živio dulje od jedne godine. Ahmed Čelebi navodi da je za vrijeme Mustafa-pašinog vojevanja izgubljeno deset tvrđava, odnosno 14 džamija u kojima se slušala muslimanska propovijed petkom.⁴⁸

Poslije Tekelli Mustafa-paše u Bosnu je došao Derviš Mehmed-paša. Ahmed Čelebi je još ranije u Istanbulu upoznao Derviš Mehmed-pašu. Derviš Mehmed-paša osobno se zalagao, odnosno zagovarao da Ahmed Čelebi dobiva službe u kadilucima.⁴⁹ Trećeg dana nakon što je Derviš Mehmed-paša stigao u Livno, Ahmed Čelebi se navečer sreo s njime i razgovarao o stanju sigurnosti u okolici Livna.⁵⁰ Ličke i udbinske gazije porazili su neprijatelja koji je napao područje Ličke nahije. Odsječeno je 700 neprijateljskih glava, a zarobljeno 300 neprijateljskih vojnika. Zaplijenjeno je mnogo zastava, bubnjeva, zurni, trompeta, konja i opreme za konje. Derviš Mehmed-paša je naredio da se odsijeku nosovi s odrubljenih glava. Pod tvrđavom u Livnu poredani su nosovi i još 77 zarobljenih zastava. Zatim je dovedeno nekoliko zarobljenih uskoka, nekoliko plemića (?)⁵¹ i svećenika odnosno redovnika (*rubbān*), kao i nekoliko službenika (*ehl-i kalem*). Paša je uskocima dao odsjeći glave, ostale je stavio u tamnicu, a muslimanske je borce nagradio i darovao im svečanu odjeću.⁵² Ahmed Čelebi navodi kako je osobno Derviš Mehmed-paši predložio da se na jednu milju udaljenosti od Sinja, na jednom otoku na rijeci Cetini, izgradi zemljana utvrda u koju bi bili smješteni preživjeli posadnici iz Klisa, što je i učinjeno.⁵³ Jedanput su vojnici iz te utvrde, zajedno sa sinjskim

46 O uvjetima predaje, vidi u: Madunić, „Taming Mars“, 460.

47 Arslan, „Sipāhizāde“, 37-40; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 26b–28a. Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 190-191, piše da su Sultanzade Mehmed-paša i Atlagić odvedeni u Zadar. Po Difniku je Atlagić, koji je pao u zarobljeništvo, bio Jusuf-beg Atlagić, međutim, ovdje se radi o Isa-begu Atlagiću.

48 Arslan, „Sipāhizāde“, 42; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 29a.

49 Ahmed Čelebi je cijelu jednu stranicu napisao u pohvali Derviš Mehmed-paši, vidi u: Arslan, „Sipāhizāde“, 42-43; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 30a.

50 Arslan, „Sipāhizāde“, 46-47; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 32a.

51 Arslan, „Sipāhizāde“, 51, ovu je riječ pročitala kao *valestler*. Ona se zaista tako može čitati, ali ne mogu bez zadržke tvrditi da ona znači „plemići“. Ja sam stavio „plemići“ budući da je *valestler* moglo nastati od riječi vlastela.

52 Arslan, „Sipāhizāde“, 51-52; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 35b–36a.

53 Arslan, „Sipāhizāde“, 48; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 32b–33a. Ahmed Čelebi navodi da se ovo mjesto zove Otoka. Radi se o mjestu Otok, odnosno o otoku koji je napravila Cetina u blizini Obrovca Sinjskog. Alberto Fortis također spominje „mali otok na sredini rijeke“ (*piccola Isoletta in mezzo al Fiume*), vidi u: Fortis, *Viaggio in Dalmazia*, 252.

gazijama i s gazijama iz Nutjaka pod zapovjedništvom kapetana Gazi Babe Ahmed-age, učinkovito napali neprijatelja, zaplijenili 13 pozlaćenih barjaka, zarobili nekoliko stotina, a posjekli 700 neprijateljskih vojnika.⁵⁴ Ahmed Čelebi opisuje i pohod Derviš Mehmed-pašinog ćehaje, Ali-age, na područje oko Šibenika tijekom kojega je ubijen Vuk Mandušić (*Manduša-oglı*). Derviš Mehmed-paša se razbolio, pa je za zamjenika postavio svoga ćehaju Ali-agu. Njega je zajedno s janjičarskim agom po imenu Deli Balta Ahmed-aga poslao da izvide tvrđave i kaštele koje se namjeravalo napadati. Oni su pustošili po neprijateljskom području, pa im je u susret došlo 3000 neprijateljskih vojnika koje je predvodio Mandušić. U tom boju Mandušiću je odsječena glava, 1000 do 2000 neprijateljskih vojnika je ubijeno, a nekoliko stotina zarobljeno. Ostatak neprijateljske vojske utekao je u tvrđavu Zečevo, pa je Ali-aga napao tu tvrđavu. Iako nije imao topova, osvojio je Zečevo.⁵⁵

Pišući o popravku tvrđave u Kninu, Ahmed Čelebi je opisao kako su uskoci zarobili Jusuf-bega Filipovića (1652.). Tijekom popravka tvrđave držana je straža, pa je jedanput i Jusuf-beg sa svojim vojnicima bio određen da čuva tvrđavu. On je rasporedio svoje vojnike okolo tvrđave. Upravo te noći neopaženo je došlo 3000 neprijateljskih vojnika, pa se zametnula borba. Jusuf-beg se junački borio, ali su ga uskoci savladali i odveli u Šibenik. Za Jusuf-begov otkup iz zarobljeništva traženo je 200 volova (*iki yüz öküz*).⁵⁶ Na to su Jusuf-begov stariji brat, Stari Derviš-beg (*Koca Derviş Beg*),⁵⁷ i Osman-beg poslani u Glamoč da prikupe i kod Šibenika dovedu traženi broj grla. Međutim, u Šibenik je došao mletački zapovjednik u Dalmaciji, uzeo zarobljenog Jusuf-bega od uskoka i odveo ga u Zadar. Jusuf-beg je poslije odveden u Veronu. Doznalo se da u Istanbulu ima jedan mletački zarobljenik za kojeg bi mogao biti razmijenjen Jusuf-beg,⁵⁸ pa je Jusuf-begov brat, Osman-beg, išao dva puta na Portu kako bi se ugovorila razmjena. Poslije je Ferhadpašazade išao na Portu i zalaganjem velikog vezira Köprülü Mehmed-paše ugovorena je razmjena.⁵⁹

Nasljednik Derviš Mehmed-pašin na mjestu bosanskog beglerbega i glavnog vojnog zapovjednika bio je Hasan-paša, sin Sarhoš Ibrahim-pašin. Hasan-paša je otišao

54 Arslan, „Sipâhizâde“, 42; Sipâhizâde, *Gazavâtname*, fol. 29a–29b.

55 Arslan, „Sipâhizâde“, 51–52; Sipâhizâde, *Gazavâtname*, fol. 35b–36a. Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 201, piše da se pašin ćehaja zvao Husejn, što je vjerojatno pogrešno.

56 Za spisak što su sve Morlaci tražili za otkup Jusuf-bega Filipovića, vidi u: Filipović, „Odjeci Kandijskog i Morejskog rata“, 345–380. Tu se nalazi i stavka od 200 volova, vidi u: 356.

57 Ahmed Čelebi piše da je Derviš-beg bio Jusuf-begov stariji brat (*birâder-i kebîr*). Međutim, po Filipoviću, radi se o Jusuf-begovom stricu (amidža), vidi u: Filipović, „Odjeci Kandijskog i Morejskog rata“, 360.

58 Taj zarobljenik zvao se Daniele Morosini. On je zarobljen u pomorskoj bitci koja se zbila između osmanske i mletačke flote u Dardanelima u svibnju 1654. godine, vidi u: Setton, *Venice, Austria and Turks*, 176. Morosini je kasnije darovan supruzi Jusuf-bega Filipovića, vidi u: Filipović, „Odjeci Kandijskog i Morejskog rata“, 362–364.

59 Arslan, „Sipâhizâde“, 84–85; Sipâhizâde, *Gazavâtname*, fol. 58a–59a. Ferhadpašazade je Ali-beg Ferhatpašić, Jusuf-begov punac (tast). Jusuf-beg je proveo u sužanjstvu nešto više od šest godina, vidi u: Filipović, „Odjeci Kandijskog i Morejskog rata“, 361–362.

s vojskom pomoći opsjednutoj tvrđavi Risan u Hercegovačkom sandžaku. Kada je s vojskom stigao u Novi (Herceg Novi), došao je glasnik s vijesću da je neprijatelj podigao opsadu Risna. Nekoliko dana ostao je u Novom, a zatim se s vojskom vratio u Livno. Tvrđava Sinj je popravljena, a u vrijeme Hasan-pašinog namjesništva izbila je kuga (*vebā*) od koje je umrlo i nekoliko ljudi iz njegove pratnje.⁶⁰

Za Defterdarzade Mehmed-pašu, koji je bio Hasan-pašin nasljednik na mjestu bosanskog beglerbega, Ahmed Čelebi navodi da je bio podrijetlom iz njegova kraja (*hemşehrümüz*).⁶¹ On je najprije poduzeo napad prema Klisu. Njegova vojska ubila je nekoliko stotina neprijateljskih vojnika, dovela zarobljenike i dotjerala otetu stoku. Poslije ovog pohoda izbio je spor između stanovnika Sarajeva i Defterdarzade Mehmed-paše, pa je on na koncu smijenjen. O prirodi spora Ahmed Čelebi ništa ne navodi, ali hvali Mehmed-pašu, navodeći da je osigurao red i mir i da je uspješno vojevao na području prema Klisu.⁶²

Fazlulah-pašu (Fazli-paša), koji je naslijedio Defterdarzade Mehmed-pašu, Ahmed Čelebi također hvali, navodeći da je tijekom cijele godine, dok je bio na čelu Bosanskog ejaleta, pravedno upravljao i uspješno vojevao protiv neprijatelja. Ne navodeći datume, Ahmed Čelebi piše da je Fazlulah-paša, kada je drugi put došao na mjesto bosanskog beglerbega, naredio da se obnove tvrđave Knin, Gračac, Vrlika i palanka Kara Orman. Fazlulah-paša je uspješno odbio neprijatelja koji je bio navalio na Knin.⁶³ Fazlulah-paša je također naložio da se u Kupresu sagrađe džamija i han, pa je tako Kupres postao kasaba (1653).⁶⁴

Nakon Fazlulah-paše u Bosnu dolazi Sijavuš-paša (Siyavuş Paşa), koji je, prije nego što je došao u Bosnu, bio namjesnik u Budimu i također veliki vezir Osmanskog Carstva.⁶⁵ Nakon Sijavuš-pašinog dolaska u Bosnu, neprijatelj je započeo opsadu Zadvarja. Opsjednuti branitelji tražili su pomoć, pa je paša poslao bosanskog miralaja Fethibegzadea s vojskom prema Zadvarju. Međutim, neprijatelj se dobro držao i razbio islamsku vojsku, a sam je Fethibegzade bio ranjen u desnu nogu. Neprijatelj je dovukao topove i počeo bombardirati tvrđavu. Tvrđavu su osvojili, a 180 gazija zarobili. Na to je Sijavuš-paša poslao svoga čehaju Muharem-agu prema Zadvarju, a zatim se s vojskom zaputio tamo. Kada je neprijatelj vidio da osmanska vojska pristizhe, pobjegao je i ostavio zarobljene osmanske vojnike. Poslije je Muharem-aga zajedno s vojnicima pritekao u

60 Arslan, „Sipāhizāde“, 55; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 37b–38a.

61 Arslan, „Sipāhizāde“, 23, 55–56; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 17a, 38a.

62 Stanovnici Sarajeva pobunili su se zbog Mehmed-pašine namjere da im razreže dodatne namete, vidi u: Sućeska, „Seljačke bune u Bosni“, 172–173.

63 Arslan, „Sipāhizāde“, 56, 85–89; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 38b, 59a–62a.

64 Arslan, „Sipāhizāde“, 86; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 59b.

65 Sijavuš-paša bio je budimski namjesnik od ožujka 1648. do kolovoza 1650. godine. U kolovozu 1651. godine imenovan je velikim vezirrom, ali nije dugo ostao na tom mjestu jer je 30. listopada te iste godine smijenjen i nedugo nakon toga imenovan bosanskim beglerbegom. Na dužnosti bosanskog beglerbega ostao je do travnja 1652. godine, kada je imenovan rumelijskim beglerbegom, vidi u: Gévay, *A' budai*, 39–40.

pomoć i napadnutom Sinju.⁶⁶ Ahmed Čelebi je razgovarao sa Sijavuš-pašom kada je on krenuo s vojskom pomoći Zadvarju. Tom prilikom Sijavuš-paša je isposlovaio da Ahmed Čelebija bude imenovan kadijom Krčkog kadiluka.⁶⁷ Osim toga, Sijavuš-paša je Ahmedu Čelebiji dodijelio i nadarbinu (*tīmār*). Nakon što je otklonjena opasnost od Zadvarja i Sinja, Sijavuš-paša je boravio u Sarajevu kamo je došao dubrovački izaslanik s darovima. Sijavuš-paša je tražio od njega da Dubrovčani pošalju vojnike pod njegovu komandu, na što su se Dubrovčani požalili Visokoj Porti, pa je Sijavuš-paša smijenjen. Navodno su Dubrovčani dali velikom veziru 40 000 zlatnika da Sijavuš-paša bude uklonjen iz Bosne.⁶⁸ Ahmed Čelebi zatim opisuje Dubrovnik i njegovu okolicu.⁶⁹

Sijavuš-pašu je u Bosni naslijedio Fazlulah-paša (Fazli-paša).⁷⁰ Fazlulah-paša je najprije svoga čehaju Mehmed-agu i svoga rizničara Mahmud-agu poslao s vojskom na Klis. Idući ka Klisu, sreli su se s neprijateljem pokraj Dugopolja. U boju koji se tu odigrao osmanski vojnici odnijeli su pobjedu. Među zarobljenim neprijateljskim vojnicima bio je i uskočki vojvoda Šarić, kojem je Mahmud-aga odsjekao glavu.⁷¹ Ahmed Čelebi navodi da je o ovoj pobjedi napisao kratko djelo i za to dobio nagradu. Nakon toga je Fazlulah-paša zatražio pomoć od hercegovačkog sandžakbega Ali-paše kako bi obnovio porušeno Zadvarje i izvršio popravke tvrđava Knin, Gračac i Vrlika, a popravljena je i palanka Kara Orman. Fazlulah-paša je Ahmedu Čelebiju naložio da osobno nadzire popravak tvrđave Gračac, što je on uspješno obavio.⁷² Za to mu je Fazlulah-paša dodijelio nadarbinu (*tīmār*). Ahmed Čelebi zatim opisuje neprijateljski napad na Knin (1654.) i kako su bosanski beglerbeg Fazlulah-paša, hercegovački sandžak-beg Ali-paša, bosanski miralaj Ismail-beg, kao i miralaji Smederevskog, Srijemskog, Požeškog, Zvorničkog, Kliškog, Kruševačkog i Prizrenskog sandžaka pristigli opsjednutom Kninu u pomoć.⁷³ Po Ahmedu Čelebiju, tijekom opsade Knina neprijatelj je izgubio više od 7000 vojnika, a osam muslimana palo je mučeničkom smrću.⁷⁴ Ova pobjeda bila je povod Ahmedu Čelebiju da napiše spjev (*zafernāme*), koji je u Glamoču podnio Fazlulah-paši. Spjev o pobjedi dopao se Fazlulah-paši, ali on mu nije mogao dati bilo kakvu novčanu nagradu budući da je zbog ratnih izdataka državna riznica bila prazna.⁷⁵

66 Arslan, „Sipāhizāde“, 62-64; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 43a-43b.

67 Arslan, „Sipāhizāde“, 85; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 58b.

68 Arslan, „Sipāhizāde“, 64; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 44a.

69 Arslan, „Sipāhizāde“, 65-67; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 44a-46a.

70 Arslan, „Sipāhizāde“, 82; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 56b. Fazlulah-paša (Fazli-paša) je u prosincu 1650. prvi put postavljen na mjesto bosanskog beglerbega i na toj je dužnosti ostao do kraja listopada 1651. godine. Drugi put imenovan je bosanskim beglerbegom u travnju 1652. godine. Treći put imenovan je na ovo mjesto u studenom 1656. godine, da bi odmah nakon toga bio postavljen na mjesto rumelijskog beglerbega, vidi u: Gévay, *A' budai*, 38-39.

71 Arslan, „Sipāhizāde“, 82; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 57a.

72 Arslan, „Sipāhizāde“, 84; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 57a.

73 Arslan, „Sipāhizāde“, 87-89; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 61b-62a.

74 Arslan, „Sipāhizāde“, 91; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 63a.

75 Arslan, „Sipāhizāde“, 93; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 64b.

Poslije Fazlulah-paše na mjesto bosanskog beglerbega imenovan je Dellak Mustafa-paša. Njegov je opunomoćenik (*mütesellim*) samo mjesec dana upravljao Bosnom. Mustafa-paša nije ni došao u Bosnu jer je ubrzo postavljen za rumelijskog beglerbega, a na mjesto bosanskog beglerbega imenovan je Topal Mehmed-paša. On je proveo samo pet mjeseci na dužnosti. Ahmed Čelebi navodi da je pravedno upravljao Bosnom, ali je njegov ćehaja počinio neke nepravde pri skupljanju poreza, pa je Topal Mehmed-paša poslije pet mjeseci svrgnut s položaja.⁷⁶

Na mjesto Topal Mehmed-paše došao je u mjesecu šabanu 1066. godine (25. 5. – 22. 6. 1656.) Sulejman-paša. On je svoga ćehaju Ejuba poslao na pohod prema Splitu i Trogiru. Sulejman-paša je zatim imenovan na položaj vojnog komandanta Beograda, a novim bosanskim beglerbegom imenovan je Fazlulah-paša (Fazli-paša), koji se nalazio u Budimu. Kada je Fazlulah-paša stigao u Banju Luku, istog dana stigla je naredba da je na mjesto bosanskog beglerbega imenovan Sejid Ahmed-paša, pa je Fazlulah-paša proveo samo tri sata na dužnosti.⁷⁷

Sejid Ahmed-paša, koji je prije dolaska u Bosnu vršio dužnost beglerbega Silistre, uspješno je vojevao. Napadao je okolicu Šibenika i zadobio veliki plijen. Pobijedio je i neprijatelja koji je napadao putnike koji su prelazili preko planine Prolog. Ahmed Čelebi opisuje borbe koje su se dešavale na području između Klisa, Splita i Šibenika. Osmanska vojska je tijekom ovih borbi došla do bogatog plijena i nešto zarobljenika.⁷⁸

Nakon opisa Ahmed-pašinih vojevanja u okolici Splita, Ahmed Čelebi piše o događajima u Erdelju (Transilvanija).⁷⁹ Ovaj dio djela neću ovdje predstavljati budući da se u njemu ne govori o dešavanjima u Bosni odnosno Dalmaciji.

U djelu Ahmeda Čelebija nalazi se obilje podataka o pripadnicima političke i vjerske elite u Bosanskom ejaletu, ali i u drugim krajevima Osmanskog Carstva. Ovdje izdvajam njegove navode o kliškom sandžakbegu Sultanzade Mehmed-paši i čuvenom derviškom šejhu Ali-dedetetu Sigetskom. Kada govori o opsadi odnosno gubitku Klisa 1648. godine, Ahmed Čelebi navodi da je te godine kliškim sandžakbegom imenovan stanoviti Sultanzade Mehmed-paša, o kojem, osim podatka da je imao kuću u bosanskom Skoplju, nije ništa poblizje naveo. Treba kazati da ovo nije prvi put da se netko od potomaka carske kuće (*sultān-zāde*) nalazio na mjestu kliškog sandžakbega. Mehmed, sin Semiz Ahmed-paše⁸⁰ i sultanije Ajše, Rustem-pašine kćerke, bio je kliški sandžakbeg i na toj je dužnosti poginuo u Sisačkoj bitki.⁸¹ Također Mustafa, sin osmanskog vezira Pijale-paše (Piyale Paša), koji je vjerojatno bio hrvatskog podrijetla, i sultanije Gevherhan, bio je u drugoj polovici 16. stoljeća kliški sandžakbeg. Pijale-paša imao je još jednog sina po imenu Mehmed, koji je osamdesetih godina 16. stoljeća bio

76 Arslan, „Sipāhizāde“, 94; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 65a.

77 Arslan, „Sipāhizāde“, 94-103; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 65a-70b.

78 Arslan, „Sipāhizāde“, 103-109; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 70b-74b.

79 Arslan, „Sipāhizāde“, 109-118; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 75a-81b.

80 O Semiz Ahmed-paši, vidi u: Emecen, „Semiz Ahmed Paša“, 494-495.

81 Hafizović, „Lala Mustafa-paša“, 105, bilj. 22.

hercegovački sandžakbeg.⁸² Za kliškog sandžakbega Sultanzade Mehmed-pašu Difnik piše da je bio „sin Mustaj-bega, koji je bio sestrić sultana Selima II. (Sulejmana II.)“.⁸³ Ahmed Čelebi navodi da je Tekelli Mustafa-paša poslije pohoda na Šibenik boravio u dvorovima Pijalepašića, koji su se nalazili na Pijalepašića čifluku s one strane rijeke Cetine, u blizini velikog mosta koji je dao sagraditi Drnišlija hadži Husam-efendija.⁸⁴ Ahmed Čelebi također navodi da je Sultanzade Mehmed-paša bio „naš stari prijatelj i dragi jaran“ (*kadīmī dōstumuz ve yār-ī ġārūmuz*).⁸⁵ U svakom slučaju, biografija i karijera kliškog sandžakbega Sultanzade Mehmed-paše trebaju biti temom posebnog istraživanja. Za Ali-dedeta, koji je bio čuvar turbeta sultana Sulejmana II. (1520. – 1566.) u Sigetu, smatra se da je bio rodom iz Mostara.⁸⁶ Ahmed Čelebi, međutim, izrijeком navodi da je Ali-dedetov otac bio rodom iz Livna.⁸⁷ Ali-dede je proveo sedam godina u Medini, usavršavajući se u islamskom misticizmu i arapskom jeziku. Sultan Murad III. (1574. – 1595.) naložio je Ali-dedetetu da nadgleda obnovu Ibrahimovog kamena pokraj Kabe u Meki.⁸⁸ Kada je sultan upitao Ali-dedeta što bi želio iz sultanove riznice ponijeti u Ugarsku, Ali-dede je odgovorio da želi mač koji je pripadao poraženom mađarskom kralju Lajošu (misli se na mađarskog kralja Ludovika II. Jagelovića kojeg su Osmanlije porazile u bitci pokraj Mohača 1526. godine), pa mu je sultan naposljetku darovao taj ukrašeni mač. Ahmed Čelebi navodi da je Ali-dede dolazio u Livno posjetiti rodno mjesto svoga oca i da je tom prigodom donio i Lajošev mač. Kada je Ahmed Čelebi bio kadija Slatine u Požeškom sandžaku, išao je u Siget posjetiti Sulejmanovo turbe, pa je imao priliku vidjeti taj mač. „Naš plemeniti amidža“ (*amm-ī būzürġvārūmuz*), dakle stric Ahmeda Čelebija, koji se zvao hadži Husam-efendija, bio je Ali-dedetov učenik (*halīfe*) u sufizmu.⁸⁹

Ahmed Čelebi često u svom djelu napušta opis vojnih zbivanja, pa piše o mjestima na kojima je osobno bio ili o kojima je slušao od drugih. On također navodi i razna predanja koja su živjela u narodu. Naniže predstavljam nekoliko takvih odjeljaka iz njegova djela.

Predanje odnosno legenda o kraljici Kajdefi koja je zarobila Aleksandra Makedonskog postojala je kod ranijih muslimanskih autora. Perzijski klasični pisci, Firdevsi

82 Pijale-pašin sin po imenu Mehmed imenovan je 1582. godine sandžakbegom Hercegovačkog sandžaka, vidi u: Bostan, „Piyâle Paşa“, 297; Zlatar, „O nekim muslimanskim feudalnim porodicama“, 128.

83 Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 176.

84 Arslan, „Sipâhizâde“, 32; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 22b. Moguće je da su se ovi dvorovi Pijalepašića nalazili na području današnjeg sela Čitluk, koje se nalazi pokraj Obrovca Sinjskog.

85 Arslan, „Sipâhizâde“, 83; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 57b.

86 Šabanović, *Književnost Muslimana BiH*, 96.

87 Arslan, „Sipâhizâde“, 74; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 51a.

88 Ali-dede je o tomu 1001. godine po hidžri (1592./93.) napisao djelo *Temkinü l-makâm fi-mescidi l-harâm* (Postavljanje kamena na Časnom mesdžidu), vidi u: Kasumović, „Dvije verzije Hronike“, 153-177.

89 Arslan, „Sipâhizâde“, 72-74; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 50a-51a. Ne treba isključiti mogućnost da je ovaj hadži Husam-efendija istovjetan s Drnišlijom hadži Husam-efendijom, koji je podigao most preko Cetine.

(10./11. stoljeće) u svojoj Šahnami (*Šāhnāme*) i Nizami (12. stoljeće) u svom spjevu o Aleksandru Velikom (*İskendernāme*), pišu o njoj. O njoj je pisao i glasoviti putopisac Evlija Čelebi.⁹⁰ Ahmed Čelebi u svom djelu također donosi predanje o ovoj kraljici, ali je jasno da je ono u jugozapadnoj Bosni, odnosno u Dalmaciji, primilo u svoj sadržaj i elemente koji su bili lokalnog karaktera.⁹¹ Po tom predanju njezina se prijestolnica nalazila u Solinu, a njezino je kraljevstvo bilo uređeno i napredno.⁹² Kraljica je uspjela zarobiti Aleksandra, ali ga je pustila na slobodu jer je od njega dobila obećanje da neće činiti neprijateljstva prema njoj. Aleksandar se držao svoga obećanja, ali je kraljicu pobijedio na drugi način. Prokopao je kanal kojim je voda iz Crnog došla u Sredozemno more. Razina mora tako se povisila, pa je njezino kraljevstvo ostalo pod vodom. Ahmed Čelebi piše da, kada je more mirno i bistro, mornari mogu pod vodom vidjeti ostatke gradova koji su se nalazili u njezinom kraljevstvu. Čak navodi da je on 1026. godine (1617.), kada je bio student (*dānişmend*) u Istanbulu, zajedno s Rizvan-begom, čehajom Karačelebizade Abdulaziz-efendije, otišao čamcem na mjesto gdje je prokopan kanal.⁹³ Navodeći ovo predanje, Ahmed Čelebi pripočeva i predanje o postanku Klisa. On piše da je utvrda Klis nastala tako što je „Kuržić“ (*Kurjić*), koji je bio Kajdefin majstor za lov (*avcı başı*), zatražio od nje da na mjestu gdje je sagrađen Klis podigne kulu koja bi služila lovcima kao osmatračnica. Kada je napravio kulu, „Kuržić“ je u nju smjestio posadu, pa je otkazao poslušnost kraljici. Topovima iz kule napao je Solin i zauzeo ga. Zbog toga je Klis dobio ime „utočište izdajnika“ (*hā'in yatagi*). Na ovom mjestu Ahmed Čelebi piše da se u Solinu nalazi mnogo mramornog kamenja i da je nešto od tog kamenja odneseno čak u Budim.⁹⁴ Ovaj majstor za lov po imenu „Kuržić“ nastao je svakako od stvarne povijesne ličnosti, kapetana Klisa Petra Kružića, koji se hrabro borio protiv Osmanlija.⁹⁵

90 Türkdoğan, „Ahmedi'nin „İskendernāme“sinde Kadın Hükümdar Modeli“, 762.

91 O međusobnom utjecaju spjeva o Aleksandru, nastalog u muslimanskom kulturnom krugu, i slavenske verzije Aleksandride, vidi u: Nakaš, „Berlinski rukopis srpske Aleksandride“, 351, 360-361. Lejli Nakaš (Sarajevo) zahvaljujem se za pomoć pri razrješavanju nedoumica oko slavenske verzije Aleksandride, odnosno njezine srpske i hrvatske inačice. O hrvatskoj verziji Aleksandride, vidi u: Jagić, „Ogledi stare hrvatske proze IV“, 203-331; Hercigonja, Dürrigl, *Hrvatska Aleksandrida*. O srpskoj verziji, vidi u: Novaković, „Pripovetka o Aleksandru Velikom“; Kajmaković, „Foćanska Aleksandrida“, 139-144.

92 Moguće je da je u kazivanju koje donosi Ahmed Čelebija lik kraljice Kajdefe nastao od lika hrvatske kraljice Jelene, čija se grobnica nalazi u Solinu. O otkriću groba odnosno sarkofaga kraljice Jelene u Solinu, vidi u: Bulić, „Izvjestaj o crkvi sv. Marije od Otoka“, 201-227; Gunjača, „Uz proslavu prve tisuće obljetnice“, 3-8. O epitafu na njezinom sarkofagu, također vidi u: Matijević Sokol, „Od epitafa svećenika Ivana“, 85-87.

93 Arslan, „Sipāhizāde“, 24-25; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 17a–17b.

94 Solin je i kasnije služio kao „rudnik“ antičkih spomenika, vidi u: Torlak, „Nekoliko podataka o salo-nitanskim spomenicima“, 9-19.

95 Arslan, „Sipāhizāde“, 25; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 17b–18a. Govoreći o važnosti Klisa, Ahmed Čelebi navodi da „tvrđava Klis je ključ Rumelijskog i Bosanskog ejaleta“ (*Rūmelinūñ ve Bosna eyāletinūñ kal'e-i Klis kilididür*), Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 17a. O Petru Kružiću, vidi u: Perjević, *Petar Kružić*; Jurković, „Veliki i osobit razbojnik“, 153-181.

Oko Sari Saltuka, koji je bio povijesna osoba, isplela su se mnoga predanja.⁹⁶ Jedno od tih predanja vezano je za Popovo polje, preko kojega je Sari Saltuk navodno prolazio.⁹⁷ Jednom prilikom Sari Saltuk je išao preko Popovog polja, pa su ga ljudi zamolili da svojom molitvom učini da konji i magarci ne bježe sa pšeničnog gumna. Sari Saltuk je ispunio želju, pa konji odnosno magarci, koji su na Popovom polju bili tjerani po gumnima, nisu morali biti vezivani. Kada je netko želio izvesti konja s gumna, morao mu je staviti oglavinu i tako ga izvesti. U predanju se navodi kako bi Sari Saltuk jedan dan sadio luk na Popovom polju, a već drugi dan luk bi izrastao. Ahmed Čelebi piše da je Sarhoš Ibrahim-paša, kada je bio hercegovački sandžakbeg, došao na jedno brdo kraj Popova polja i idući poljem sijao luk, a sljedećeg dana poslao je dvojicu ljudi, koji su donijeli punu torbu mladog luka.⁹⁸

Ahmed Čelebi spominje i pećinu Vjetrenicu u Popovom polju, kao i crkvu koja se nalazila u njezinoj blizini (radi se svakako o manastiru Zavalu). Za Vjetrenicu kaže da iz nje vjetar počne puhati na Jurjevdan (6. svibnja), a prestane tek na Miholjdan (12. listopada). Ahmed Čelebi je i sam išao vidjeti Vjetrenicu kada je bio kadija u Ljubinju. Vjetrenica se nalazila u okviru nadarbine (*ze'āmet*) koju je uživao Ibrahim-aga Fatić. Ibrahim-aga je na samom ulazu u pećinu dao napraviti sofu za sjedenje. Kada je Kansu-paša bio hercegovački sandžakbeg, dolazio je običi Ljubinje, pa je zajedno s Ibrahim-agom i Ahmedom Čelebijem sjedio na toj sof. Ahmed Čelebi navodi da u ljetno doba pred ulazom u pećinu vlada takva svježina i studen da se mora odjenuti topla odjeća. Zajedno s Ibrahim-agom i Kansu-pašom Ahmed Čelebi je ušao u Vjetrenicu i navodi da u njezinoj unutrašnjosti uopće ne puše vjetar. Kada su ušli u pećinu, vidjeli su u njoj dvije prostorije čiji su stropovi u obliku kubeta. Iz prostorije koja se nalazila na zapadnoj strani dolazio je zvuk sličan okretanju mlinskog žrvnja. Kada je Kansu-paša upitao monahe prestaje li taj zvuk ikada, oni su mu kazali da se on uvijek čuje. Kansu-paša je kazao da je ovakav zvuk čuo još samo u Berriyi u Siriji, kada je išao na hodočašće u Meku.⁹⁹

Ahmed Čelebi piše i o Varaždinu, koji naziva velikim gradom. U njemu je stolovao Crni herceg (*Ḳara Hersek*), koji je imao 60 000 vojnika. Crni herceg je želio oženiti svoga sina djevojkom iz Kotora, ali ga je na koncu prevario jer je djevojkicu, koja je trebala postati njegova snaha, uzeo sebi za ženu. Kada je to njegov sin čuo, uzeo je nešto novca i s nekoliko svojih prijatelja prebjegao u Novi Pazar Osmanlijama, a zatim je

96 O Sari Saltuku, vidi: Kiel, „Sari Saltuk“, 147-150.

97 Za Sari Saltuka predanje govori da je sahranjen na sedam mjesta. Jedno od tih mjesta je Blagaj u Hercegovini, vidi: Popovic, „Morts de saints et tombeaux miraculeux“, 98.

98 Arslan, „Sipāhizāde“, 79-80; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 55a-55b. Sarhoš Ibrahim-paša bio je postavljen na mjesto hercegovačkog sandžakbega 1617. godine, vidi u: Miović, *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana*, 227; Zahirović, „Die Familie Memibegović“, 82. Po Sedadu Bešliji, Ibrahim-paša je na ovo mjesto došao u siječnju 1618. i na njemu ostao do svibnja te iste godine, vidi u: Bešlija, „O poziciji i imenima hercegovačkih sandžakbegova“, 66.

99 Arslan, „Sipāhizāde“, 81; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 56a. Nisam uspio pronaći bilo što o ovome hercegovačkom sandžakbegu.

prešao na islamsku vjeru i dobio ime Ahmed. Ovaj Ahmed je kasnije postao veliki vezir Osmanskog Carstva. Na kraju Ahmed Čelebi piše da je Crni herceg najprije pobjegao prema moru, a zatim dospio u Međimurje gdje se nastanio.¹⁰⁰ Ovo predanje je, kako to obično i biva, također poprimilo navode koji ne odgovaraju povijesnoj istini. Spor oko nevjeste nije se desio između Crnog hercega, odnosno hercega Stjepana Vukčića Kosače, i hercegovog istoimenog sina, koji je po prelasku na islam dobio ime Ahmed (Ahmed-paša Hercegović), nego između hercega i njegova sina Vladislava. Smatra se da je ljubavni spor izbio oko neke lijepe Firentinke.¹⁰¹ Vladislav je poslije smrti svoga oca 1466. godine uspio pred nadirućim Osmanlijama zadržati neke tvrđave, ali je na koncu ipak morao bijegom spašavati glavu, pa je završio u Slavoniji.¹⁰²

Svatko tko se upusti u izdavanje osmanskih izvora izlaže se opasnosti da napravi manje ili veće pogreške pri čitanju teksta i izradi latinične transkripcije. Na takve se pogreške u ovoj magistarskoj tezi često nailazi. Najviše pogrešaka odnosi se na geografske nazive, koji su ponekad proizvoljno razriješeni u transkripciji. Primjerice, naziv Īstobya je zapravo Īskopje (Uskopje odnosno bosansko Skoplje), *Dognice* je Vodniče (Vodice), Ševica je Šuyica (Šujica), *Kaman* treba glasiti *Kamen* (Kamen), *Kozbak* je Kozyak (Kozjak), *Domine* je Dumne (Duvno), *Köyrüz* je Kuprez (Kupres), *Odovine* treba čitati kao Udvina (Udbina), *Graviška* je Gradiška (Gradiška), a *Derharika* je Vrhrika (Vrlika).¹⁰³ U nekim slučajevima nije moguće samo na osnovu transkripcije zaključiti o kojem se nazivu radi, nego se mora napraviti uvid u rukopis kako bi se naziv pravilno pročitao. U takve primjere spadaju *Pirotiçe*, što je Virovitiçe (Virovitica), *Behun*, koje Arslan čita i kao *Yehun*, zapravo je Neçven (Nečven), *nehr-i Potneşençe* je nehr-i Butnišniça (Butižnica, desna pritoka Krke), *Zacu* je zapravo Zeçevo (Zečevo), *Tusin* je Nevesin (Nevesinje), a *Torga* je trebalo čitati kao Torgir (Trogir).¹⁰⁴ Nisu izostale ni pogreške pri čitanju vlastitih imena. Arslan ime miralaja Kliškog sandžaka čita kao *Kalb-zade Yusuf Bey*, međutim, ovo ime treba čitati kao Filib-zāde Yusūf Beg (Jusuf-beg Filipović).¹⁰⁵ Iskusni borac na granici, koji je tijekom savjetovanja na Petrovom polju pokraj Drniša predložio Tekelli Mustafa-paši da se napadne Split, nije bio *Ellibin-zāde Īsā Bey*, nego ‘Atlı Beg-zāde ‘Īsā Beg (Isa-beg Atlagić).¹⁰⁶

100 Arslan, „Sipāhizāde“, 75; Sipāhizāde, *Ġazavātnāme*, fol. 51b–52a.

101 Vrankić, „Stjepan/Ahmed-paša Hercegović“, 13, bilj. 3. O Ahmed-paši Hercegoviću također, vidi u: Lowry, *Hersekzāde Ahmed Paša*; Kadrić, „Veliki vezir“. O političkom sukobu između hercega Stjepana i njegova sina Vladislava, vidi u: Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 366-370, 416-418.

102 Kralj Matija Korvin je 18. siječnja 1481. darovao Vladislavu gradove Mali i Veliki Kalnik u Križevačkoj i Morović u Vukovskoj županiji, vidi u: Klaić, *Povijest Hrvata*, 125.

103 Arslan, „Sipāhizāde“, 22, 40, 41, 55, 58, 60, 83, 85.

104 Arslan, „Sipāhizāde“, 21, 36, 37, 52, 87, 95, 97.

105 Arslan, „Sipāhizāde“, 37.

106 Arslan, „Sipāhizāde“, 30.

Zaključak

U izdanju koje je priredila Arslan nalazi se veliki broj pogrešaka i bilo bi neophodno prirediti novo kritičko izdanje. Ono bi također trebalo imati i raščlambu sadržaja u kojoj bi se, između ostaloga, ukazalo na netočnosti i pretjerivanja. Primjerice, pišući o boju s neprijateljem pokraj Dugopolja, u kojem su osmansku vojsku predvodili Fazlulah-pašin čehaja Mehmed-aga i Fazlulah-pašin rizničar Mahmud-aga, Ahmed Čelebi ne navodi koliko je osmanskih vojnika palo u borbi, ali piše da je ubijeno 380, a zarobljeno 300 neprijateljskih vojnika. Među zarobljenim neprijateljskim vojnicima bio je i uskočki vojvoda Šarić, kojem je na mostu na Cetini Mahmud-aga odsjekao glavu.¹⁰⁷ U slučaju ovog vojvode Šarića vjerojatno se radi o pogreški Ahmeda Čelebija. U doba Kandijskog rata istaknuo se u borbama čuveni uskočki vojvoda Cvijan Šarić, ali on je umro između 1668. i 1672. godine.¹⁰⁸ U ovom boju poginuo je jedan drugi istaknuti zapovjednik, pop Stjepan Sorić, pa je Ahmed Čelebi očigledno pobrkao ove dvije osobe.¹⁰⁹ Pišući o ponovnom osmanskom osvajanju Klisa 1596. godine, Ahmed Čelebi navodi kako je bosanski beglerbeg Ahmed-paša poslao vojsku u pomoć Murad-begu Gajdiću, koji je napadao Klis.¹¹⁰ Murad-beg Gajdić je napadao, odnosno sudjelovao u osvajanju Klisa 1537., a umro je, vjerojatno, u svibnju 1545. godine.¹¹¹ Bosanski beglerbeg Ahmed-paša zaista je slao pomoć osmanskoj vojsci koja je opsjedala Klis, ali to je bilo 1596. godine, kada su Osmanlije ponovno osvajali izgubljeni Klis.¹¹² Dakle, radi se o dvama događajima između kojih stoji vremenska razlika od gotovo 60 godina. Pišući o padu Nadina, Ahmed Čelebi navodi da se šejh Mehmed-efendija, koji je bio imam tvrđave Nadin, nije želio predati, nego se zatvorio u jednu kulu u kojoj je bilo dosta baruta. Kada su neprijateljski vojnici ušli u kulu, Mehmed-efendija je zapalio barut i tako ubio sebe i još pedesetak ili šezdesetak neprijateljskih vojnika. Ahmed Čelebi navodi da je eksplozija bila toliko silna da se čula sve do Sarajeva, koje je udaljeno pet dana hoda, a krhotine su padale čak na Kožulovo polje!¹¹³ Na koncu treba kazati da je naslov djela Ahmeda Čelebija također primjer hvalisavog pretjerivanja. Ahmed Čelebi u njemu navodi da su Osmanlije tijekom Kandijskog rata osvojili Zadar, iako taj grad nikada nije pao u njihove ruke.

107 Arslan, „Sipâhizâde“, 82; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 57a.

108 Usp. Vrkić, „Ubikacija utvrde Ribnica“, 322.

109 Usp. Mayhew, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule*, 41.

110 Arslan, „Sipâhizâde“, 23; Sipâhizâde, *Ġazavâtnâme*, fol. 16b.

111 Murad-beg Gajdić je poznatiji u literaturi kao Murat-beg Tardić, usp. Traljić, „Husrevbegov boravak“, 10, bilj. 2; Juran, „O podrijetlu i šibenskoj rodbini“, 231-239; Hafizović, „Posjedi zvaničnika“, 237.

112 Tomić, *Grad Klis*, 105-106.

113 Difnik, *Povijest Kandijskog rata*, 132, navodi da je mletačka vojska našla barut u barutani i da je mletački zapovjednik naredio da se ona dignu u zrak.

Izvori i literatura

Literatura

- Aličić, Ahmed. „Livanjske džamije: prilog povijesti Livna“. *Glasnik Islamske vjerske zajednice* 9 (1941): 373-394.
- Arslan, Mürvet. „Sipâhizâde Ahmed'in Gazavât-nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme – Transkripsiyon)“. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.
- Aydın, Meltem. „Girit'in Fethiyle Yeni Bir Eser 'Tarih-i Sefer-i Feth-i Kandiye'“. *Doğu Araştırmaları* 12 (2013): 95-107.
- Bašagić, Safvet-beg. *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine. (Od g. 1463.–1850.)*. Sarajevo: Vlastita naklada, 1900.
- Bešlija, Sedad. „O poziciji i imenima hercegovačkih sandžakbegova u osmanskoj administraciji u 17. stoljeću“. *Prilozi* 46 (2017): 53-74.
- Bostan, İdris. „Piyâle Paşa“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, 296-297.
- Bulić, Frane. „Izvjestaj o crkvi sv. Marije od Otoka i nadgrobnom napisu kraljice Jelene“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 5 (1901): 201-227.
- Difnik, Franjo. *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji*. Preveli Smiljana i Duško Kečkemet. Split: Književni krug, 1986.
- Dukić, Davor. „Contemporary Wars in the Dalmatian Literary Culture of the 17th and 18th Centuries“. *Narodna umjetnost* 40 (2003): 129-158.
- Emecen, Feridun. „Sâlih Paşa“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, ek-c. 2. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2019, 461-462.
- Emecen, Feridun. „Semiz Ahmed Paşa“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, 494-495.
- Filipi, A[mos] R[ube]. „Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova“. U: *Povijest Vrane: političko, kulturno i privredno značenje Vrane kroz stoljeća*, ur. Grga Novak, Vjekoslav Maštrović. Zadar: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971, 503-596.
- Filipović, Emir O. *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*. Sarajevo: Orijentalni institut Univerziteta u Sarajevu, 2019.
- Filipović, Ibrahim. „Odjeci Kandijskog i Morejskog rata u Bosni posmatrani kroz aktivnost bosanske feudalne porodice Filipović iz Glamoča“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 40 (1991): 345-380.
- Fortis, Alberto. *Viaggio in Dalmazia I· II (1774)*. Mit Einführung und Bibliographie herausgegeben von Jovan Vuković. München: Sagner, 1974.
- Gévay, Antal. *A' budai pasák*. Bécsben: Strauß, 1841.
- Gökcan Türkdogan, Melike. „Ahmedi'nin „İskendernâme“sinde Kadın Hükümdar Modeli ve Kraliçe Kaydafa“. *Turkish Studies* 4 (2009): 760-773.
- Gülsoy, Ersin. *Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645–1670)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2004.
- Gunjača, Stjepan. „Uz proslavu prve tisuće obljetnice natpisa na sarkofagu kraljice Jelene u Solinu“. *Kulturna baština* 5-6 (1976): 3-8.
- Hafizović, Fazileta. „Lala Mustafa-paša – kliški sandžakbeg i vakif džamije u Livnu?“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 66 (2017): 99-109.

- Hafizović, Fazileta. „Posjedi zvaničnika i njihovih porodica u Kliškom sandžaku u XVI stoljeću“. *Znakovi vremena* 48-49 (2010): 228-257.
- Hercigonja, Eduard; Dürrigl, Marija-Ana, ur. *Hrvatska Aleksandrida. Kasni odjek jednoga srednjovjekovnog romana*. Zagreb: Matica hrvatska, 2017.
- İpşirli, Mehmet; Uzun, Mustafa İsmet. „Bahâî Mehmed Efendi“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, 463-464.
- İpşirli, Mehmet. „Derviş Mehmed Paşa“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, 193-194.
- Jagić, Vatroslav. „Ogledi stare hrvatske proze IV: Život Aleksandra Velikog“. *Starine* 3 (1871): 203-331.
- Juran, Kristijan. „O podrijetlu i šibenskoj rodbini prvoga kliškog sandžakbega Murat-beg Gajdića“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 66 (2017): 231-239.
- Jurin Starčević, Kornelija. „Islamsko-osmanski gradovi dalmatinskog zaleđa: prilog istraživanju urbanog razvoja u 16. i 17. stoljeću“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 38 (2006): 113-154.
- Jurković, Ivan. „'Veliki i osobit razbojnik' u službi pape – Petar Kružić, kapetan najjužnijeg dijela protuosmanskoga obrambenog sustava Hrvatske“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 25 (2007): 153-181.
- Kadrić, Adnan. „Veliki vezir i pjesnik Ahmed-paša Hercegović u poetiziranim hronikama na osmanskome jeziku“. *Analî Gazi Husrev-begove biblioteke* 29-30 (2009): 187-204.
- Kajmaković, Zdravko. „Fočanska Aleksandrida“. *Naše starine* 8 (1962): 139-144.
- Kasumović, Ismet. „Dvije verzije Hronike o Mekam-i Ibrahimu“. *Analî Gazi Husrev-begove biblioteke* 34-35 (1987): 153-177.
- Kaya, Nevzat. „Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 24. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, 381-383.
- Kiel, Machiel. „Livno (NW Bosnia): From Hamlet to Ottoman Sancak Capital at the Edge of the Muslim World (1469-2006)“. U: *The Ottoman Empire, the Balkans, the Greek Lands: Towards a Social and Economic History*, ur. Elias Kolovos, Phokion Kotzageorgis, Sophia Laiou. Piscataway: Gorgias Press, 2010, 185-200.
- Kiel, Machiel. „Sarı Saltuk“. U: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 36. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, 147-150.
- Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, sv. 2., dio 3. Zagreb: Knjižara Lav. Hartman, 1904.
- Kreševljaković, Hamdija. Čengići: prilog proučavanju feudalizma u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevski grafički zavod, 1959.
- Lowry, Heath. *Hersekzâde Ahmed Paşa: An Ottoman Statesman's Career and Pious Endowments*. İstanbul: Bahçeşehir University Press, 2011.
- Madunić, Domagoj. „Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistic of the Venetian Logistic System in Dalmatia during the War of Crete (1645–1649)“. Doktorska disertacija, Central European University, 2012.
- Madunić, Domagoj. „Frontier Elites of the Ottoman Empire during the War for Crete (1645-1669): The Case of Ali-Pasha Čengići“. U: *Europe and the 'Ottoman World': Exchange and Conflicts (Sixteenth to Seventeenth Centuries)*, ur. Gábor Káraman (recte: Kárman), Radu G. Păun. İstanbul: The Isis Press, 2013, 47-82.

- Madunić, Domagoj. „Taming Mars: Customs, Rituals and Ceremonies in the Siege Operations in Dalmatia during the War for Crete (1645–69)“, *Hungarian Historical Review* 4 (2015), br. 2: 445-470.
- Matijević Sokol, Mirjana. „Od epitafa svećenika Ivana do epitafa kraljice Jelene“. *Tusculum* 10 (2017), br. 2: 77-91.
- Mayhew, Tea. *Dalmatia Between Ottoman and Venetian Rule*. Contado di Zara 1645–1718. Rim: Viella, 2008.
- Miović, Vesna. *Dubrovačka Republika u spisima osmanskih sultana. S analitičkim inventarom sultanskih spisa serije Acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku*. Dubrovnik: Državni arhiv, 2005.
- Nakaš, Lejla. „Berlinski rukopis srpske Aleksandride Ms. slav. quart. 8, prije 1533. godine“. *Ricerche slavistiche. Nuova serie* 3 (2020): 345-367.
- Novaković, Stojan. „Pripovetka o Aleksandru Velikom u staroj srpskoj književnosti“. *Glasnik Srpskog učenog društva* 9. Beograd: Državna štamparija, 1878.
- Novosel, Filip. „Na granici Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva: Opsada Vrane i vojna revolucija na prostoru Dalmacije u vrijeme Kandijskoga rata (1645.–1669.)“. U: *Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti*, ur. Božo Došen. Zadar: Matica hrvatska, 2017, 381-394.
- Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*. Preveli: Fehim Dž. Spaho, Ahmed Aličić. Sarajevo: Orijentalni institut, 2007.
- Perinčić, Tea; Oršolić, Tado. „Zemunik u mletačko-osmanlijskim ratovima i njegov vojnostrateški položaj u novom vijeku“. U: *Zemunik u prostoru i vremenu*, ur. Josip Faričić, Zdenko Dundović. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2016, 151-157.
- Perojević, Marko. *Petar Kružić: kapetan i knez grada Klisa*. Zagreb: Matica hrvatska, 1931.
- Popovic, Alexandre. „Morts de saints et tombeaux miraculeux chez les dervishes des Balkans“. U: *Les Ottomans et la mort: permanences et mutations*, ur. Gilles Veinstein. Leiden: Brill, 1996, 97-116.
- Pul, Ayşe. „Anonim Bir Osmanlı Kaynağı: Girid Fethi Tarihi“. *Bellesten* 72 (2008): 591-602.
- Setton, Kenneth Meyer. *Venice, Austria and Turks in the Seventeenth Century*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1991.
- Spaho, Fehim Dž. „Livno u ranim turskim izvorima. Prilog za monografiju“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 32-33 (1984): 147-162.
- Sućeska, Avdo. „Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću“. *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine* 17 (1966–67): 163-205.
- Sudár, Balázs. „Tko je bio Hasan-paša Jakovali?“. *Scrinia Slavonica* 9 (2009): 398-406.
- Šabanović, Hazim. *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima. Biobibliografija*. Sarajevo: Svjetlost, 1973.
- Tomić, Jovan N. *Grad Klis u 1596 godini*. Beograd: Srpska kraljevska akademija, 1908.
- Torlak, Ana. „Nekoliko podataka o salonitanskim spomenicima u privatnim zbiricama početkom 19. stoljeća“. *Peristil* 62 (2019): 9-19.
- Traljić, Seid. „Husrevbegov boravak i rad u Dalmaciji“. *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 5-6 (1978): 7-22.
- Vrankić, Petar. „Stjepan/Ahmed-paša Hercegović (1456.–1517.) u svjetlu dubrovačkih, talijanskih i osmanskih izvora“. *Hercegovina* 3 (2017): 9-67.

Vrkić, Šime. „Ubikacija utvrde Ribnica iz Putopisa Evlije Čelebija“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 61 (2019): 307-326.

Zahirović, Nedim. „Die Familie Memibegović in Ungarn, Slawonien und Kroatien in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. Ansatz einer genealogischen Rekonstruktion“. U: *Ein Raum im Wandel. Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, ur. Norbert Spannenberger. Stuttgart: Franz Steiner, 2014, 75-86.

Zlatar, Behija. „O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u XV i XVI stoljeću“. *Prilozi* 14-15 (1978): 81-139.

SUMMARY

The Account of the Conquest of the Island of Crete and Zadar by Sipahizade Ahmed Çelebi of Livno

This paper deals with the work *Gazavatname-i Cezire-i Kilid ve Zadre* written by Sipahizade Ahmed Çelebi. Ahmed Çelebi was born in the second half of the 16th century in the town of Livno in southwestern Bosnia. He was a descendent of the local notable Ljubunčić family. He served as judge (*kadi*) at the various places in the territory of the Ottoman province of Bosnia. In his work he described the war events in Bosnia, Dalmatia and Croatia during the Cretan War (1645–1669). He provides detailed information on the preparation of Ottoman troops in Bosnia for military campaigns and the participation of members of the military and political elite in the battles against the Venetian troops as well as on the Venetian attacks in the Ottoman territory. Moreover, his work is very important for the study of folk literature. For example, Ahmed Çelebi mentioned a folk legend about Queen Kaydefa, whose capital was Solin near Klis, and that she was outwitted by Alexander the Great. This version of the folk tale about Queen Kaydefa was most likely based on the encounter from the epic poem on Alexander the Great written by the Ottoman poet Ahmedî and the Croatian version of Pseudo-Callisthenes' novel about Alexander the Great. The work of Ahmedî Çelebi is a very important source for the 17th century Bosnia, Dalmatia and Croatia, and deserves to be edited and translated into the Croatian language.

Keywords: Livno; Bosnia; Dalmatia; Croatia; the Cretan War